

❖ An Lúibín ❖

20 Meán Fómhair 2004

Scrios na sinsear

The archeological treasures of Iraq are being destroyed and stolen – relics of civilisations on which our own was founded.

Tá a lán tuairiscí tugtha ar an dochar atá déanta d'iarsmaí seandálaíocha na hIaráice de bharr an chomhraic: creachadh na hIarsmalainne Náisiúnta tar éis Saddam a threascairt, baiclí armtha ag creachadh láithreáin sheandálaíocha agus gan aon duine á mbacadh, gléasra míleata na gcomhghuaillithe ag leagan foirgnimh ársa. Is ceart aird a thabhairt ar an scéal seo, agus inní a bheith orainn i ngeall air, go háirithe ós as an réigiún úd a fáisceadh bunús na sibhialtacha atá anois againn. Ba cheart roinnt mhaith den tír a chaomhnú mar sheoid dhomhanda, ach chuir bithiúnaigh, saighdiúirí agus polaiteoirí cuma eile ar an scéal.

Is mó an aird atá ag ár ngluin-ne ar an seansaol ná mar a bhí ag aon ghlúin a tháinig romhainn. Tá breis eolais ar fáil ó lucht seandálaíochta, tá an pobal níos léannta agus suim acu san ábhar, tá síorbhrú na nuálaíochta ag tarraingt ár n-airde ar a mbíodh ann; tá a fhios againn cé chomh leochaileach is atá an domhan. Ach leanann na cogáí agus an scrios. Is mó is fiú an duine a chaoineadh ná an rud a rinne sé, agus imeoidh an chruinne féin faoi dheireadh, ach is cuid dinn, mar sin féin, iarsmaí na sinsear.

Creachadh Éire arís agus arís; tá an tír breac leis na caisleáin dhóite. Anseo san Astráil ní raibh caisleáin ann ná cúirteanna; ach bhí dúchas seanda casta ann, agus scriosadh cuid mhaith de sin leis an ngunna, gan trácht ar an leatrom a lean é. Chomh fada is a bheidh cogáí ann déanfar slad agus scrios ar a maireann den seansaol.

Díol spéise é an méid a thiocfaidh slán ón achrann san Iaráic. Beidh na seandálaithe ag caoineadh na láithreán a milleadh agus na seod a goideadh; tá toicithe agus iarsmalanna féin thar lear atá sásta creach a cheannach agus súil a dhúnadh ar an dóigh ar tháinig sí chucu. Bíodh súil againn nach gcaillfear an iomarca den saol úd a ghin sinne.

Dublin or the bush

The Irish government is trying to get civil servants to abandon Dublin, with limited success.

Is fada fonn dílárnaithe ar Rialtas na hÉireann i gcúrsaí riaracháin. I mí na Nollag gealladh go n-aistreofaí 10,000 oibrí stáit amach ó Bhaile Átha Cliath chuige, agus cuireadh oifig speisialta ar bun chun iarratais a phróiseáil. Bhí tús áite le tabhairt do dhaoine a chuir iarratas isteach roimh 7 Meán Fómhair, agus fonn ar an Rialtas 6,300 duine acu a scaipeadh trí na cúigí. Ní mar a shíltear bítear: de réir mar a dúirt foinsí ceardchumainn le *Foinse*, níl ach timpeall 2,200 státseirbhíseach toilteanach a n-aghaidh a thabhairt ar an bportach. Is measa fós an scéal, más fíor, i ngeall ar chomhlachtaí agus áisíneachtaí stáit. Timpeall 3,200 duine a bhí ag teastáil, ach ar éigean atá 300 duine acu le fáil. Is beag áthas a chuirfidh an drochscéal ar na cathracha agus ar na bailte móra a bhí ag súil le scata maith státseirbhíseach a lonnú ina measc, rud a dtabharfadh airgead agus seirbhísí leis. Ach cathair mhór is ea Baile Átha Cliath anois agus tarraingt ann dá réir.

Bheadh an Iarthar níos tarraingtí dá mbeadh cúrsaí taistil níos fearr, go háirithe dá mbeadh seirbhís cheart iarnróid ann. Tá sé seo á mholadh ag an Straitéis Réigiúnach Forbartha do chontaetha an Iarthair: traein a chur ag rith idir Clár Chlainne Mhuiris agus cathair na Gaillimhe, traenacha eile a ghabháil go dtí Tuaim, Baile Átha an Rí agus Órán Mór. Tá an grúpa 'West on Track' ag éileamh traenach idir Cúl Mhuine i Sligeach agus Inis i gContae an Chláir. Ní gá go nglacfaí leis na moltaí seo, ach níor chiallmhar an mhaise don Rialtas gan aird a thabhairt orthu.

Ár dTeanga Nádúrtha Féin

A new campaign to persuade parents of young children in the Gaeltacht to raise their children with Irish.

'Sula dtosaíonn do pháiste sna naíonáin bheaga fiú is féidir le do pháistí dhá theanga a bheith ar a dtoil acu gan aon stró agus a n-inchinn a fhorbairt ar bhealach nach bhféadfaí a dhéanamh ar aon slí eile' - focail Éamoin Uí Chuív, an tAire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta le déanaí, agus é ag seoladh feachtais (feachtas eile?) chun tuismitheoirí sa Ghaeltacht a spreagadh chun Gaeilge a labhairt lena gclann. *Ár dTeanga Nádúrtha Féin* an teideal atá air. Beidh suíomh gréasáin ann, fógraí teilifíse agus raidió, bróisiúir eolais agus póstaer. Dúirt an tAire nach gcuireann sé as do pháistí an dara nó an tríú teanga a shealbhú faoi aois a cúig, comhairle ab fhiú a thabhairt do mhórán tuismitheoirí anseo san Astráil agus na teangacha ar fáil go flúirseach. I dtaca le Gaeilge na Gaeltachta, is beag duine a bheadh ag súil le rath dá bharr, agus talamh slán déanta ag muintir na Gaeltachta le fada an lá gur le Béarla a rachaidh a gclann chun cinn. Ní deacair cruthú an scéil a fháil, cuma cén t-áiteamh a dhéantar chun a mhalairt a chur in iúl. Cibé bun atá le briathra an Aire - bun fírinne, gan dabht - ní féidir leo an stair a shárú.

An Mòd 2004

Tá an Mòd (fleá mhór bhliantúil na Gàidhlig) tar éis críochnú i bPeairt na hAlban. Bhí sé ar siúl idir 8-16 Deireadh Fómhair, agus í plódaithe go maith, má fíor. Thosaigh sé mar fhleá bheag áitiúil sa bhliain 1892, agus tá sé ag brath go mór i gcónaí ar chuidiú deonach. Ach tá costas ag gabháil leis - timpeall 250,000 euró - agus tábhacht dá bharr leis na comhlachtaí atá ina n-urraí aige. Ar an taobh eile de, caitear thrí mhilliún euró san áit a bhfuil sé ann - rud is cúis lena lán bailte móra dul san iomaíocht lena chéile chun an Mòd a tharraingt chucu féin.

Bíonn neart comórtas ann - dhá chéad ceann acu ar fad - agus is iad na cinn is tábhachtaí ná comórtas na n-amhránaithe mná agus comórtas na n-amhránaithe fir. Bíonn cluichí agus taispeántais ar siúl, agus seisiúin cheoil freisin - seisiúin a mbíonn roinnt Éireannach le fáil ann. Ba mhaith leis na radacaigh blas an tseansaoil a mhaolú - rud nár tharla fós. (Bíonn Mòd eile ann i Ligonier, Pennsylvania, gach Meán Fómhair.)

Tá alt faoin Mòd san eagrán is déanaí de *Beo* (www.Beo.ie). Agus féach: www.the-mod.co.uk.

Guth na mná

A fresh look at the diary of Eibhlín Ó Súilleabháin, a woman from the Blasketts.

An tOileánach, Fiche Bliain ag Fás agus eile: tharraing na leabhair seo aird an domhain ar dhúchas na n-oileán thiar sa chéad chuid den aois seo caite. Más fir ba mhó a ghnóthaigh clú leo ní iontu amháin a bhí féith na cumadóireachta. Deirfiúr le Muiris Ó Súilleabháin, údar Fiche Bliain ag Fás, ba ea Eibhlín Ní Shúilleabháin, agus sa bhliain 1931 d'fhoilsigh *The Echo & South Leinster Advertiser* cuid de dhialann a scríobh sí. Tá grinneas, gontacht agus saibhreas teanga sna giotáí sin, agus is léir nach é Muiris amháin a bhí cumasach i mbun pinn. Tá an dialann sin curtha in eagar ag Nollaig Mac Congáil, agus tá toradh a shaothair le fáil ar *Feasta* le tamall anuas. Seo sliocht i dtaobh cleamhnais (21 Eanáir 1931) a léiríonn blas bríomhar nádúrtha a cuid Gaeilge. (Athfhoilsíodh é ar *Feasta*, Lúnasa 2004.)

Ní raibh ach an bricfeast caite díreach agam inniu nuair a bhraitheas Seán Mór ag portfheadaíl ag déanamh ar an dtigh. “Má mhairim beo,” arsa mise le Muiris, “tá scéal nua éigin ag an bhfear isteach.” Mar tá sé de cheann tógtha againn dó, nuair a bheidh éinní iontach le rá aige go gcuirfidh sé in iúl go maith é féin sula mbeidh sé tagtha isteach.

“Bail ó Dhia oraibh ar maidin!” ar seisean.

“Dia agus Muire dhuit, a Sheáin,” ar mise. “Nach moch ataíonn tú ar an ndrúcht dá mbeadh sé ann, ach ní hé atá ach báisteach agus briollamas.”

‘Dar mo bhaiste, a ghearrchaile,’ ar seisean, “nár thit néal ar mo shúilse ó chuas ‘on leabaidh aréir go dtí gur fhágas amach inniu í aige madraí agus aige daoine soir siar i rith na hoíche. Ach mara mbeadh gurb í an Inid atá ann a déarfainn gurb iad na daoine maithe do bhí ag imeacht. Tá rud éigin déanta is dócha tar éis na hoíche aréir agus is dócha gur gearr nach cás daoibh a bheith ag smearadh bhur mbróg.”

“Cé hé, a dhiabhail?” arsa Muiris leis.

“Tá, Cáit Óg,” ar seisean.

Is annamh lorg láimhe na mban le fáil ar litríocht na seanGhaeltachta (nó ar litríocht na Gaeltachta atá anois ann, déanta na fírinne). Ní hiadsan a bhí chun deiridh sa chaint, ar ndóigh, agus tá a chruthú sin le fáil go flúirseach i leabhair na bhfear. Ach seo guth na mná féin i nGaeilge chomh blasta is a d’fhaighfeá in áit ar bith, agus fáilte roimhe.

Báid agus longa

A look at some of the history of the leather-covered boat in Ireland, from the large to the small.

Ní bheadh súil ag an seandálaí le hiarsmaí curach, ó níl an tathag sin iontu. Is dócha, áfach, go raibh an churach (naomhóg na Mumhan) lán chomh coitianta leis an gcoite ar na haibhneacha sa tréimhse réamhNormannach agus ina diaidh, agus í le fáil ar an bhfarrage freisin. Báid fhairsinge láidre iad na curacha mara, agus iad ina longa cogaidh sa 9ú haois agus sa 10ú haois. Le seithí a chlúdaítí na curacha fadó, seithí a leasaítí le coirt dharach (féach ‘Tomramh Bhreandáin’) agus a gcuirtí saill eatarthu tar éis iad a cheangal den chreat. Le ribí capaill a cheanglaítí na seithí, is dócha, mar a rinneadh anuas go dtí ár n-aimsir féin. Is dócha freisin go raibh na curacha seo chomh hacmhainneach i bhfarrage le longa na Lochlannach, moladh nach beag. Ní hiad na curacha, áfach, atá le feiceáil i léaráidí na gcroinici Gaelacha, ach longa adhmaid den saghas a thug na Lochlannaigh leo – longa a raibh mealladh aduain iontu.

Faightear an churach i litríocht na seanGhaeilge. Sa sliocht seo tá Manannán mac Lir ag cur síos ar a ríocht tar éis dó bualadh le Bran, laoch atá ag taisteal na farraige. Tá Manannán ag cur na dtionta de i gcarbad.

Caíne amrae lassin mBran
Ina churchán thar muir nglan
Os mé im charput ca-déin
Is mag scothach imme-réid

Is muir nglan
Don nóí mbroinnigh i tá Bran
Is Mag Mell co n-immud scoth
Damsa i carput dá-roth

Áilleacht iontach (na farraige) a fheiceann Bran ag imeacht dó ina churachán thar an muir ghlan; agus mé i mo charbad féin is thar mhá bhláfar a thiomáinim.

Is muir ghlan í don naomhóg uchtleathan ina bhfuil Bran; is í Má Mheala le hiomad bláthanna domsa í agus mé i gcarbad dá roth.

Tá an-éagsúlacht ag baint leis na curacha le cuimhne na ndaoine, agus cuma ar leith orthu de réir na háite: naomhóga Chiarraí, curacha Chill Chaoi, curacha Oileán Acla agus eile. An bundéanamh éadrom céanna orthu go léir: easnacha atá déanta d'adhmaid darach go minic, liúrach caola, an creat clúdaithe le canbhás agus tarra faoi (nó le craiceann fadó): iad leata anuas ar an uisce, agus dhá ghunail acu – ceann bréige os cionn na heasnacha agus fíorghunail lastuas de sin arís. Tá cruth ar leith ar na ráimha – poll iontu i gcomhair an chroga, bos chaol orthu agus iad á dtarraingt go croslámhach. Is beag cuntas ar an gcurach is bríomhaire ná an ceann a thugann Pádraig Ua Maoileoin, cainteoir dúchais as Corca Dhuibhne, ina leabhar “Na hAird ó Thuaidh”, áit a ndéir sé go bhfuil teacht abhaile inti i bhfarraige ard nach bhfuil in aon bhád eile dá toirt.

Ar a tosach a choimeád sa bhfarraige agus í a ligeant i leith a cliamháin uirthi, is maith an bléitse farraige a chuirfeadh síos í. Agus tá iompar seoil inti ná cuirfeá féna tuairim in aon chor, ach aon ní amháin, gan aon chille a bheith fúithi agus nach féidir aon bordáil, puinn, a dhéanamh léi ach roimis an ghaoth i gcónaí agus í ag imeacht go leathchliathánach mar bheadh madra go mbeadh cróilí air tar éis hainnse a thabhairt trasna na mbaothán dó...

Sin mar atá an scéal anois; ach bhí cíle faoina leithéidí tráth, agus ba chéile láidir í. Tá a fhianaise sin le fáil i dhá sceitse chruinne a rinne Sasanach sa 17ú haois agus a bhfuil anois i Leabharlann Pepys, Coláiste Mhaigdiléana, Oxford: ‘his Draught of a Portable Vessell of Wicker, ordinarily used by the Wild Irish’ agus ‘The Method of Working up the said Vessell us’d by the Wilde Irishe; taken upon the Place by Cap. Tho. Phillips’.

Taispeánann sceitse amháin an chabhail, atá timpeall tríocha troigh ar fad agus timpeall ceithre troigh ar airde, agus í á tógáil le cúnamb bacáin agus tacaí. Tá cíle fhada fúithi a bhfuil líonadh mór inti as a deireadh, agus stiúir leathan uirthi; agus – rud an-suimiúil – tá caolach (slata sailí) á fhí go dlúth ar na heasnacha siar ó thosach. Ní dhéantar curach ar bith ar an dóigh seo inniu, mar a dhéanfadh caoladóir ciseán nó cliath, ach amháin curachán na Bóinne (féach thíos). Láimh leis an mbád tá ancaire de shaghas a bhíodh coitianta ina lán áiteanna: cloch mhór agus í i ngreim ag roinnt lorgaí.

Sa sceitse eile tá curach ag seoladh, agus timpeall cúig cinn déag de sheithí fuáilte de gach taobh di. Tá crann inti atá beagnach chomh fada leis an mbád, tor ceangailte dá bharr agus slat air a bhfuil seol cearnach crochta aisti – seol ar leithne é ag a bhun ná ag a bharr. Tá na

staghanna nasctha le barr an chrainn trí stairricín adhmaid, agus na scriútaí ceangailte thíos de chlár cliatháin. Chabhródh an chéile go mór léi agus í ag bordáil, rud a fhágann gurbh aclaí í ná an churach atá in úsáid anois. B'fhéidir gurb í seo an tseanchurach fharraige, an bád a mbaineadh na manaigh feidhm aisti fadó agus a n-aghaidh ar na hoileáin iargúlta. Ní gá a rá go mbeadh an creat caolaigh thar a bheith láidir agus lúfar. Ghéill sí faoi dheireadh do bhád éadrom gan chéile ab fhusa a thógáil agus a dhéanfadh cúis go maith – curach nó naomhóg an lae inniu. Is dócha go raibh siad sin féin ann leis na cianta cairbreacha ar aibhneacha agus ar lochanna.

Rinneadh tagairt cheana don churachán, báidín na n-iascairí abhann, cuma ársa uirthi agus í le fáil go flúirseach tráth ar Abhann na Bóinne. Tá a leithéid eile le fáil sa Bhreatain Bheag, ar Abhann Teifi. In Éirinn dhéantaí í mar a leanas: slata a shá i dtalamh ina gciorcal agus iad a lúbadh, slata eile a fhí tríothu, agus an ciseán a chur béal in airde nuair a bheadh an chaoladóireacht déanta. Bheadh béalbhach orthu agus clúdófaí í le seithí. Ba dheas an rud í curachán ach ba dheacair í a stiúru mura raibh taithí agat ar an gceird. Tá na curacháin ag teacht ar ais san fhaisean ar Abhainn na Bóinne anois, agus daoine ag imeacht iontu le spórt.

Ar leanúint

Colin Ryan
colger@melbpc.org.au